

مطالعه تحلیلی نقوش طلسم، کشف ویژگی ها، بیان جدید و دگرذیسی های بصری در آثار

طراحان معاصر ایران

مریم وراوی پور^۱، محمد علی کریمی پور^۲

۱-موسسه آموزش عالی ارم شیراز

۲-موسسه آموزش عالی ارم شیراز

چکیده

پیشینه هزار ساله ی علوم ماورا الطبیعه منشا عقاید و آثار متعدد و متنوعی در فرهنگ جوامع کهن است. بشر همیشه درصدد تدوین قوانینی بوده است تا بتواند با آن علم، به اسرار زندگی پی ببرد و به آرزوهای خود دست بیابد و در تمام زمان ها همیشه در فعالیت و جست و جو بوده است. در مقابل وجه رسمی هنر، چهره ی دیگری از آن وجود دارد که به آن «هنر عامیانه» می گویند و بدین ترتیب بر جنبه ی مردمی آن تکیه می شود. هنر عامیانه زمانی واقع گراست و گاه به تمثیل و استعاره و رمز و اشاره، مقصود خود را بیان می کند. این هنرها که در اصطلاح عامیانه و در نوشته ها "طلسم و جادو" شناخته شده اند، بر فرهنگی بنا شده است که آن فرهنگ امروز دیگر مورد تأیید نیست و به آن به دیده مشتی خرافات نگریسته می شود. اگر چه بسیاری از این علوم در جامعه مدرن پذیر امروز دیگر جایگاهی ندارد، حافظه انسان ها هنوز پس مانده ی آن را به یادگار دارد. قرن نوزدهم و دوران قاجاری تغییرات و اثرات زیادی بر اوضاع سیاسی، اقتصادی و اجتماعی ایران گذاشت و بر نیاز روحی مردم در مقابله با فقر، بیماری، قحطی و ضعف روز افزون کشور افزود و توسل به طلسم و دعا به صورت مرهم و تنها روزنه امید در آمد و علوم ماوراء الطبیعه را بیش از پیش گسترش داد. عدم اطمینان نسبت به آینده و وجود این احتمال که چیزی بنای امن امروز را دچار مشکل می کند، این حس که باید به هر نحو ممکن امنیت فردا را تضمین کرد یا دست کم امید به آن را به وجود آورد افراد را به سمت و سوی طلسم و دعا سوق داد. جدا از منشا خرافی که بر این علوم احاطه دارد، فرهنگ غنی و خاستگاه چنین آثاری قابل تامل و تحقیق است. این تصاویر و اشیاء بی نظیر ارزش های هنری و بصری زیادی دارند که در این پژوهش هدف کشف ارزش های بصری نقوش طلسم و کاربردی کردن آن و رسیدن به بیان جدید در فضای گرافیک است. این پژوهش با روش توصیفی تحلیلی انجام شده و شیوه گردآوری داده ها مطالعه اسناد و کتابخانه ای است. واژگان کلیدی: طلسم، ویژگی بصری، طراحان معاصر، ایران

مقدمه

از گذشته های دور ایران چندان خبری نداریم، اما با اخباری که از قرن نوزدهم و از دوران قاجاری به جا مانده، چنین می نماید که مردمانی متفاوت با آن چه امروز می نمایم، بوده ایم. در آن زمان برای انجام هر کاری به روز، ساعت و استخاره متوسل می شدیم. هر یک از روزها و ماه های سال برای ما ارزش ویژه ای داشت و بدون در نظر گرفتن آن ارزش ها، کاری انجام نمی دادیم. خوردن غذا، پوشیدن لباس، تراشیدن موی سر، گرفتن ناخن، حمام کردن و گرفتن ملاقات و معامله با افراد، هر یک وقت خاصی را ایجاب می کرد. این اوقات هم در کتاب ها نوشته شده بود و هم در سینه بزرگ ترها حفظ می شد. به عنوان مثال حمام کردن در روز یکشنبه بد بود. تراشیدن موی سر و ناخن گرفتن در بعضی از روزهای ماه خوب و برخی روزها بد و انجامش باعث پشیمانی و ملال بود. بسیاری از کارها از جمله جارو کردن، ناخن گرفتن، نگاه کردن به آینه و شانه زدن مو در شب بد بود. (تناولی، ۱۳۸۶)

باورهای خرافی در تاریخ ایران در زمان قاجار به اوج خود می رسد. این پدیده به خصوص بین زنان قاجار شدیداً رایج بوده و بازار داغی را برای رمالان و دعانویسان درست کرده بود. شواهد گوناگونی حاکی از این است که کاربرد گسترده طلسمات در امور درمانی و پزشکی تقریباً عرصه را بر کار پزشکی تنگ کرده و به گونه ای جای آن را گرفته بود. برای پاره ای از بیماری ها به ویژه بیماری های مسری، طلسم ها، دعاها و تعاویذ خاص موجود بود. دعانویسان نه تنها برای بیماری های فیزیکی و روانی، که حتی برای بیماری های دام ها و چارپایان و دفع آفات کشاورزی انواع و اقسام طلسم و تعاویذ را توصیه می کردند (رحمانیان و حاتمی، ۱۳۹۱) در همان زمان، میرزا فتحعلی آخوندزاده علت اصلی گرایش زنان ایرانی به خرافات و جادو و طلسم را ناشی از جهل و بی سوادگی عارضی و خشونت رفتار مردان و مفساد اخلاقی مردان می داند. (چاکری، ۱۳۹۵)

از اواسط قرن نوزدهم به بعد زمزمه هایی درباره ی تجدد به گوش می رسید. شکست ایران از روسیه که منجر به از دست دادن قسمت های بزرگی از شهرهای شمالی شد و سپس شکست عثمانی از روسیه، ایرانیان و مسلمانان را عمیقاً به فکر فرو برد. دو امپراطور قدرتمند ایران و عثمانی که قرن ها بر بخش اعظم آسیای جنوب غربی حکم می راندند، انتظار چنین شکست مفتضحانه، آن هم از یک کشور مسیحی را نداشتند و آن را مانند جنگ های صلیبی، جنگ اسلام و مسیحیت تلقی می کردند و در صدد علل آن بر آمدند. عده ای هم با نام متجددین علل این شکست را نتیجه عقب افتادگی مسلمانان شمرده و تنها راه حل را پیروی از الگوهای اروپایی و پیوستن به قافله تمدن می دانستند. متجددین همچنین خواستار جایگزینی علوم و صنایع جدید با علوم قدیمی بودند و به طلسم، دعا و ماورالطبیعه اعتقادی نداشتند و این اعمال را دلیل اصلی عقب افتادگی مردم ایران بر می شمردند.

بسیاری از متجددین به فرنگ سفر کرده و در آن جا به تحصیل علم و زبان پرداخته و در بازگشت به وطن موفق به کسب مقامات دولتی شده بودند و می خواستند شاه را نیز در این تجربیات سهیم کنند. به دیده آنان اگر شاه به سفر فرنگ می رفت و مظاهر تمدن را از نزدیک لمس می کرد، می توانست تحولاتی را در کشور

موجب شود. این توجهات اگر چه ظاهری منطقی داشت، اما بسیار پر خرج بود و آثار منفی سیاسی و اقتصادی زیادی برای کشور به بار آورد و در اساس با واقعیت فرهنگی، اجتماعی و دینی کشور نیز سازگار نبود و راهی به سوی ترقی و پیشرفت کشور نگشود. (تناولی، ۱۳۸۶)

قرن نوزدهم و دوران قاجاری تغییرات و اثرات زیادی بر اوضاع سیاسی، اقتصادی و اجتماعی ایران گذاشت و بر نیاز روحی مردم در مقابله با فقر، بیماری، قحطی و ضعف روز افزون کشور افزود و توسل به طلسم و دعا به صورت مرهم و تنها روزنه امید در آمد و علوم ماوراءالطبیعه را بیش از پیش گسترش داد.

پیشینه و سوابق پژوهش

پس از بررسی های انجام شده در این بین پرویز تناولی از هنرمندان معاصر دست به پژوهش در این باب و کلید رمز نوشته های این علوم و اشیا طلسمی، با زبانی ساده زد، کتاب طلسم گرافیک سنتی ایران، تلاشی ست برای دستیابی به فرهنگ از میان رفته.

بیان مسئله

واژه طلسم، نقوش سحری است به این نقوش که برای دفع آفت ها یا چشم زخم یا حوادث مختلف دیگر تهیه می شود به اصطلاح طلسم یا تلسم گفته می شود که با به کار گرفتن نیروهای ماورا الطبیعی و در طبیعت انجام می گیرد و اغلب پایه های روانی دارد. مردم به دلیل کمبود آگاهی، نیازهای روحی و نیز مقابله با فقر و بیماری دست به طلسم و دعا می زدند. این وسیله نه تنها روزنه امید و مرهم برای مردم آن زمان بود که به مرور امور ماوراالطبیعه را بیش از پیش گسترش می داد. طلسم بخشی از علوم ماورا الطبیعه به حساب می آمد و فراگیری آن مستلزم تسلط بر علوم دیگری چون نجوم، ریاضیات و برخی علوم دیگر همچون علم حروف و.. بوده است و به دلیل دشوار بودن آن عده ی معدودی بر آن تسلط داشتند. طراحان طلسمی با توجه به حس رمز آلود بودن، قدرت تخیل، براعت و ایجاد سادگی، باعث خلق زیبایی خالص هنری شده اند که ریشه در باورها و عقاید مرسوم زمان بوده است از این رو کاربرد نقوش و ارتباط آن با علوم غریبه همیشه از جذابیت بصری خاصی برخوردار بوده است و بخش مهمی از هنر های تصویری ایران به حساب می آیند. در این راستا تلاش بر شناخت این عناصر تصویری و کشف ردپای آن در آثار طراحان معاصر شدم.

اهمیت و ضرورت انجام تحقیق

طلسم ها از دل تاریخ بشر بیرون آمده اند. گرایش به خرافات و بهره گیری از طلسمات و تعویذ ها در گذشته گسترده و عمومی بود. طلسم همیشه در هاله ای از ابهامات و راز ها پنهان بوده است و این خصلت راز گونه باعث به وجود آمدن اشیا و تصاویر بی نظیری شده است که ارزش های هنری و بصری زیادی دارند. بن مایه های این جنس تفکر، به صورت

انواع خرافه ها میان جامعه امروز ما در ایران حضور دارد. در نتیجه وجود نشانه های از هویت هر تمدنی ضرورتی است بر خلق آثار هنری آن تمدن.

پیشینه و سوابق پژوهش

پس از بررسی های انجام شده در این بین پرویز تناولی از هنرمندان معاصر دست به پژوهش در این باب و کلید رمز نوشته های این علوم و اشیا طلسمی، با زبانی ساده زد، کتاب طلسم گرافیک سستی ایران، تلاشی ست برای دستیابی به فرهنگ از میان رفته.

اهداف مشخص تحقیق

در این پژوهش هدف، کشف ارزش های بصری نقوش طلسم و کاربردی کردن آن و رسیدن به بیان جدید در فضای گرافیک ایران با توجه به نقوش طلسم می باشد.

فرضیه های تحقیق

- ۱- به نظر می رسد به کارگیری تصاویر و اشیا طلسمی در آثار گرافیک به منظور حفظ هویت ایرانی است
- ۲- ایجاد دگرذیسی های بصری ناب توسط اشیا طلسمی جهت به وجود آمدن قوه تخیل در خلق آثار می باشد
- ۳- کشف ماهیت و شناختن طلسم ها و تشخیص نحوه به کارگیری و الهام گرفتن از این اشیا به جای مانده است
- ۴- استفاده از عناصر طلسمی در راستای حفظ و احیای این آثار می باشد

باورهای عامیانه انسان بدوی

حیات انسان اولیه در میان هزاران مخاطره قرار داشته و خیلی کم اتفاق می افتاده است که کسی با مرگ طبیعی بمیرد، پیش از آن که به پیری برسد. به همین جهت بود که انسان اولیه نمی توانست باور کند که مرگ یک حادثه و نمود طبیعی است و همیشه برای آن علتی فوق طبیعی تصور می کرد. در اساطیر ساکنان جزیره بریتانیای جدید چنین است که مرگ نتیجه اشتباهی از خدایان است. بسیاری از قبایل چنین می پندارند که مرگ نتیجه جمع شدن و کوچک شدن پوست است و اگر انسان می توانست پوست خود را عوض کند، جاودانه زنده می ماند. ترس از مرگ و احساس شگفتی از حوادثی که بر حسب تصادف ایجاد می شود، یا انسان نمی تواند علت آن ها را درک کند.

آنچه بیشتر مایه ی تعجب انسان می شد و در نظر وی اسرار آمیز جلوه می کرد، مسائل مربوط به خواب دیدن و تاثیر موجودات سماوی بر روی زمین و انسان بوده است. انسان اولیه از اینکه در خواب اشباحی به نظرش می رسید، مخصوصا وقتی اشباح کسانی را که به یقین می دانسته مرده و از دنیا رفته اند در خواب بر او تجلی می کردند، سخت در اندیشه و شگفتی فرو می رفت و دچار ترس و وحشت می شد. او مردگان خود را با دست خود در خاک می گذاشت تا از بازگشت آنان در امان بماند و مخصوصا همراه مرده غذا و احتیاجات دیگر وی را داخل گور می کرد که نیازی به

بازگشت نداشته باشد و زندگان از شر او در امان بماند.

در بعضی از مناطق، انسان اولیه در دیوار خانه سوراخی ایجاد می کرد و مرده را از آن جا بیرون می برد و سه دور با سرعت دور خانه می گرداند و از آن جا دور می کرد و به خاک می سپرد به این امید که روح، راه بازگشت به خانه را گم کند و دیگر هرگز نتواند به آن جا سر بزند.

نظایر چنین حوادثی که انسان اولیه با آن ها بر می خورد، او را به این فکر انداخت که هر موجود زنده باید روح یا نیروی اسرارآمیز دیگری داشته باشد که می تواند در هنگام بیماری یا خواب یا مرگ از بدن خارج می شود. در کتاب اوپانیشادها چنین آمده است که هرگز شخص خوابیده را به سختی از خواب بیدار نکنید چه ممکن است روح در راه بازگشت به بدن راه را گم کند که چاره آن بسیار دشوار است.

تفکرات عامیانه در ایران باستان

ذهنیات هر فرد از باورها، پندارها، اندیشه ها و سخن و ادب عامه انباشته شده است. بسیاری از تدابیری را که انسان برای برآوردن نیازهای اولی خود از قبیل تهیه ی پوشاک و خوراک و ابزار کار و مسکن به کار می گیرد و سهم عمده ای از آنچه را که برای گذراندن اوقات فراغت در نظر دارد و بخشی از رفتار اجتماعی، مثل آداب رفت و آمد، آداب سفره، نشست و برخاست، خیز و خفت، دید و بازدید، تعارفات، مراسم و آداب زندگی از زادن تا مردن، همه ی این ها گوشه ای از فرهنگ عامه را تشکیل می دهد. اصولاً «تصور این که فردی در جامعه بتواند بدون تکیه بر فرهنگ عامه زندگی کند، محال می نماید

در زمانی که بشر به کشاورزی می پردازد، زمین و آب و گیاه در زندگی اهمیت پیدا می کند. در این جاست که توتوم پرستی گیاهی رواج می یابد و مراسم جشن های بهاری و پاییزی به هنگام بذرافشانی و خرمن برپا می شود و افسانه های مربوط به تبدیل انسان و گیاه به یکدیگر شکل می گیرد. چنان که در اساطیر ایرانی، «مشیا و مشیانه» از گیاهی به شکل ریواس زاده می شوند و هستی می گیرند.

در زمان رواج کشاورزی، آب نیز مورد پرستش قرار می گیرد، افسانه هایی که از زمان های قدیم به مردمان نسبت به پاکی و قداست و اهمیت آب ملاحظه می شود همه یادآور شکوهمندی دوران کشت و ورز است.

انسان با گسترش کشاورزی به شناخت و تعیین زمان و بهره گیری از زمین نیاز می یابد و همین نیاز موجب پیدایی تقویم های زراعی می شود. دیدن شکل و شمایل زمین کشت شده، آشنایی با اشکال هندسی را فراهم می سازد.

«کشاورزی و نیاز به تولید کافی موجب پیدایی باورهای جدید در توجیه مسائل کشاورزی و پدیدار شدن مراسم باروری و آداب طلب باران است. با گذشت زمان و گسترش یکجانشینی تمایزات اجتماعی پدیدار می شود و با توسعه ی روابط انسانی مبادلات آیینی میسر می گردد.»

اکنون در بین عشایر که مشغله ی اصلی و عمده و یا تنها پیشه شان دام پروری است «نقش دام، در داد و ستد و برقراری روابط خانوادگی، در تشریفات، عرف، عادات، مناسک و قربانی ها و مقام و منزلت دارندگان این دام ها دیده می شود.»

4th International Conference on Language, Literature History and Civilization

COMSTech Inter-Islamic Network on Virtual Universities
Avicenna International Community College LLC

Holding time: September 15, 2020
Tbilisi - Georgia

در بین عشایر سنگسری به نکاتی برمی خوریم که از حرمت نهادن آن ها به دام حکایت می کند. آنان بیش از دویست و شصت نام مختلف برای نامگذاری گوسفند و بز دارند. زیباترین گوسفند ها را عروس می خوانند و بر گردنش «کووک» می بندند که به زبان سنگسری گردن بند مخصوصی است برای رفع و دفع چشم زخم.

«پاچنگ» نام بز پیشاهنگ گله ی سنگسری است. این بز حتی وقتی به هفت سالگی می رسد به نام پیره بز در گله می ماند نه ذبح می شود و نه به فروش می رسد. (بیهقی، ۱۳۶۵)

«همچنان که جنبه های زندگی تولیدی جامعه و پدیده های مادی آن بر مفاهیم معنوی، اعتقادات و نحوه ی زیست مردم، اثر مستقیمی دارد، همان گونه هم اعتقادات، اندیشه ها و اصول مذهبی، جهت و هدف زندگی مردم یک جامعه را مشخص و معین می کند. مردم، تحت نفوذ مسائل اعتقادی، مذهبی، سیاسی، باورها و اندیشه های جامعه خود هستند.

در بسیاری از موارد هم می بینیم که شرایط مذهبی، اوضاع اقتصادی را تحت الشعاع قرار می دهد. مردم خود را ملزم می دانند از انجام کارهای اخیانا سودآوری که با اعتقاد و دیدگاههای دینی شان مبایت دارد دوری کنند. مثلا شراب انداختن براساس اعتقادات مذهبی، عملی حرام است. همین مورد باعث شده است که در بعضی از روستاها از کاشتن درخت انگور خودداری کنند یا طی مراسمی با حالات و حرکات نمایشی خاصی نفرت و انزجار خود را از درخت انگور به نمایش بگذارند. (میرزاابوالقاسمی، ۱۳۸۷)

در ایران باستان در برابر بلایا، مصائب و زیان هایی که به انسان، حیوانات یا محصولات کشاورزی، توسط اهریمنان و احزاب شیطان وارد می شده، از طلسم استفاده شده است؛ چنان که نیایشگر اهورایی باید اورادی را بر ناخن یا چنگال (پنجه) فلزی بخواند و آن را در چاهی دفن کند. به نظر می رسد شیر سنگی شهر همدان خود نوعی طلسم در برابر سردی هوا بوده است. (عزیزی فر، ۱۳۹۲) (تصویر ۱)

تصویر ۱ شیر سنگی شهر همدان، منبع: خبرگزاری ایسنا

جادو در ایران باستان

دهخدا گوید: جادو، ساحر باشد و جادوی سحری و سحر کردن و عوام سحر را جادوی دانند و ساحر را جادوگر خوانند و این غلط است. (دهخدا، ۱۳۳۴)

غریبان همواره ایرانیان را پدید آورندگان جادو می دانسته اند تا جایی که به باور بسیاری از پژوهندگان، واژه ی (Magic) با مغان و مجوس در پیوند و از آن بر آمده است همچنین، واژه ی (Magus) به معنای مغ و جادوگر و ساحر نیز هست. و واژه ی (Magian) مجوس، مغی، سحرآمیز و جادوگر معنا دارد. و از واژه ی (Magic) به معنای جادو، سحر، سحرآمیز، شگفت، افسون و واژگان بسیاری با همین معانی بر آمده است.

کاربرد های جادو در ایران کهن، نیز مانند تمدن های پیشین، گوناگون و متفاوت بوده است. و هر دو نوع جادوی سفید و سیاه نیز رواج داشته است. میان ایرانیان کهن جادوی پزشکی و جادو درمانی نیز جایگاهی والا دارد. تاریخ ایران بزرگ آکنده از اساطیر و باورها و فرهنگ های دیرین و دیرپا و گوناگون است. باورهای جادویی کهن هنوز هم به شکل پیشین یا صورتی نوین در جای جای این بوم سترگ و کهن پدیدار است. شناخت و بررسی فرهنگ مردم و ژرف کاوی در این فرهنگ برای تطبیق این باورها با دانسته های پیشین بایسته می نماید. (دماوندی، ۱۳۸۵)

طلسم

در لغت نامه دهخدا ذیل واژه طلسم آمده است: «تمزیح قوای فعاله ی سماوی به قوای منفعله ی ارضی است به وسیله خطوط مخصوصی که اهل این فن وهمی به کار می برند تا بدان هر موذی را دفع کنند و چه بسا که این کلمه را بر خود خطوط اطلاق می کنند. این کلمه معرف تالسمس است که به معنی تکمیل می باشد»

در فرهنگ عامه، باور و اعتقاد به طلسم چنان تاثیر گذار بوده که افراد بسیاری موارد و موانع زندگی شان را بر اساس آن تعریف می کردند و این عقاید در بسیاری از قلمروهای زندگی شان جلوه گر شده است.

طلسم شامل جدول ها، نقش ها و نوشته های عجب و غریبی است که افراد بر روی کاغذ نقش می کنند. از تعاریفی که درباره طلسم بیان شده است می توان چنین استنباط کرد: علمی است که تعامل قوای فاعله و سافله از آن دانسته می شود و به واسطه ی آن عمل خارق عادت انجام دهند: «عمل خارق عادت که مبدا آن را قوای فاعله آسمانی و قوای مغله زمینی دانند و بدان امور عجب و غریب پدید آورند: نوشته ای شامل اشکال و ادعیه که توسط آن عملی خارق عادت انجام دهند؛ شکل و صورتی عجب که بر سر دفاین و خزاین تعبیه کنند. طلسم مجموعه ای از اشکال و ادعیه و خطوط مخصوص است که بر روی قطعه ای فلز یا آبگینه ترسیم می شود و برای دفع افعال بد و شر و مراقبت از شی، یا چیزی با ارزش به کار می رود. (خوارزمی، توکلی، ۱۳۹۶)

طلسم و جادو از دیدگاه اسلام

در سده های نخستین اسلامی، مسیوق بر سنتی کهن در تمدن های باستان (ایران، فلسطین، عربستان، مصر و شمال آفریقا)، از مبحث صورت گری و به ویژه تصاویر انسانی و حیوانی و تمثال سازی برداشتی زیبایی شناسانه وجود نداشته و فهم تصویر در درجه اول در زمینه ای جادویی و سحرآمیز تلقی می شده است. تصویر حیوانی و انسانی به عنوان ابزار اولیه و اساسی طلسم کاران و ساحران به کار می رفته و از آن جا که اهداف ساحران عمدتاً بر امور شر متمرکز بوده و با نیت شوم سعی در تاثیر نهادن بر زندگی و سرنوشت انسان ها داشتند و فضایی نا امن مبتنی بر اوهام و اندیشه های باطل و ضد عقل را در جامعه پدید می آوردند، با مخالفت شدید ادیان ابراهیمی از جمله اسلام مواجه شده و اقدام به سحر هم ردیف گناهان کبیره ای مثل شرک و قتل قلمداد شده است. هر چند پیروان این ادیان به ویژه یهودیان و مسلمانان، با همه عتاب ها و عقاب های شریعت، به شکلی فراگیر، سنت های سحر و طلسمات رادر جوامع خود پی گرفتند. با این استدلال، طبیعی است که اگر مفهوم تصویر مساوی یا قرین با مفهوم طلسم بوده باشد، می توان نتیجه گرفت که مخالفت شارع با تصویر، در اصل مخالفت با طلسمات بوده و نه مخالفت با هنر های تجسمی. (ذیلابی، ۱۳۹۵)

در اسلام نیز کاهنان، ساحران و جادوگران. همواره طرد و لعن شده اند و این افراد از احزاب شیطان محسوب می شوند؛ در سنن «ترمذی» آمده است که از پیامبر (ص) روایت است که ساحر را باید کشت و اگر با عملش ابلاغ کفر کند، واجب القتل است، در غیر این صورت قتل لازم نیست. (سنن ترمذی، ۱۹۸۱)

در قرآن کریم سحر عملی است مربوط به عالم ارواح، جنیان و شیاطین؛ لذا دارای بار معنایی منفی است: «و اتبعوا ما تتلو الشیاطین علی ملک سلیمان و ما کفر سلیمان و لکن الشیاطین کفرو و یعلمون الناس السحر...» از کلمه «یعلمون» مشخص می شود که سحر جنبه ی تعلیمی دارد. «ابن خلدون» ساحران را کسانی می داند که تنها با همت، بی ابزار و یاری گر، تاثیر و تاثر می بخشند. به نظر او جادوگران قوای بالقوه ی نفسانی بشر را به وسیله ی ریاضت به فعل در می آورند؛ اما کلیه ریاضت های ساحر عبارت است از توجه به افلاک و ستارگان عوالم علوی و شیاطین به انواع تعظیم و خضوع. (عزیزی فر، ۱۳۹۲) (تصویر ۳-۲)

تصویر ۲ ترکیب سر انسان و موجودات عجیب، منبع: نسخه طلسم (عجایب)

تصویر ۳ ترکیب سر انسان و تنه پرنده، منبع: نسخه طلسم (فرخ نامه ۱)

گستره ی باور به طلسمات در ایران عصر قاجار

گرایش به خرافات در جامعه ی ایرانی عصر قاجار عمومی و گسترده بود و بهره گیری فراوان از انواع طلسمات و تعویذ ها، و حتی توسل به انواع جادو و جنبل، از اصلی ترین و مهم ترین مظاهر و نمود های این تمایل به شمار می رود. رمالی و دعانویسی از مشاغل پر رونق آن روزگار بود و رمالان دوره گرد تقریباً در همه جا دیده می شدند. در این میان رمالان و دعانویسان یهودی و درویش معروف تر بودند و بیش تر از هم کسوتان خود مورد رجوع و اقبال قرار می گرفتند.

اگر چه بهره گیری از طلسمات و تعویذ ها عمومی بود، و مرد و زن نمی شناخت، در بسیاری موارد به عنوان کردار و رفتاری زنانه تلقی و گرایش به خرافات، از جمله طلسمات و تعویذ ها، نهادینه در ذات زنان و ناشی از ضعف و نقص عقلی آنان پنداشته می شد. درباره رمالی و دعا نویسی، علاوه بر انبوه گزارش های مندرج در متون داخلی و خارجی، به ویژه سفرنامه های بیگانه، رسالات گوناگونی درباره طلسمات و طوابع و تعویذ ها و علوم غریبه، و انواع طلسمات و تعویذ هایی به شکل بازوبند و گردنبند و پیشانی بند و .. نیز بر جای مانده است. (رحمانیان، حاتمی، ۱۳۹۱)

«گونه ای از عناصر گرافیکی طلسم ها هستند طلسم ها در گونه های مختلف کار برد دارند. از جمله طلسم محبت و احضار، طلسم کار گشایی، طلسم فتح و پیروزی در جنگ، طلسم زبان بند، طلسم شفای بیماری طلسم کدورت، از این بین طلسم احضار محبت بیشترین کاربرد را نزد مردم داشته است. موضوع اصلی طلسم محبت و احضار، انسان است. طراح و سازنده این طلسم با ترکیب حروف و کلمات طلسمی با تصویر انسان و قرار دادن تصویر انسان در کادر مربع (نماد سکون، خانه و...) یا دایره (نماد آرامش) و درون یک نعل (نماد خوشبختی) خواسته است، محبت بیشتری میان آنها ایجاد کند و این دو تصویر انسان با تمام رخ و بدن نیم رخ روبروی یکدیگر نشسته یا در کنار هم ایستاده اند و اشکال انتزاعی در لابلاهی تصاویر گنجانده شده اند و فضای رمز آلود را برای مخاطب ترسیم می کند.» (ترک زاده، ۱۳۸۷)

(تصویر ۴-۷)

Holding time: September 15, 2020

Tbilisi - Georgia

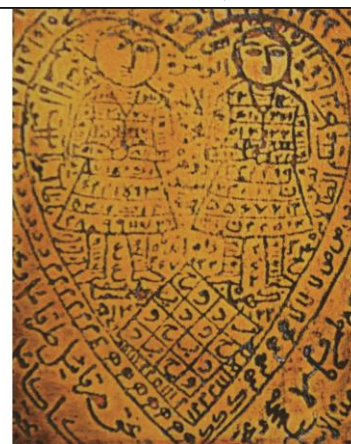
تصویر ۴ طلسم دوزن، برنج، اوایل قرن ۲۰م، منبع: طلسم گرافیک سنتی ایران

تصویر ۶ طلسم تسخیر، برنج، اواخر قرن ۲۰م

تصویر ۷ طلسم وصلت، برنج، اواخر قرن ۲۰م، منبع: طلسم گرافیک سنتی ایران

تصویر ۵ طلسم محبت، برنج، اواخر قرن ۲۰م

انواع طلسمات و ابزار طلسم گشایی

در این جا با مهم ترین و رایج ترین ابزار طلسم و طلسم گشایی که به وفور از آن ها در قصه های عامیانه فارسی استفاده شده است اشاره می کنیم:

اسماء الهی: در قرآن کریم آمده است که «...الله اسماء الحسنی فادعوه بها» (اعراف/۱۷۹) برای طلسم و تعویذ معمولاً از اسامی خداوند استفاده کرده اند، اسم اعظم خداوند مشهورترین نوع طلسم است که در قصه های عامیانه بسیار پر بسامد است، با این حال به اعتقاد بسیاری اسم اعظم خداوند بر کسی آشکار نشده و فقط اولیاء و پیامبران آن را می دانند.

آیات قرآنی: آیات کوتاه سوره های «فلق» و «الناس» و «آیه الکرسی»؛ معروف به «المعوذتان» در این زمینه مشهور است، مراجعه و توسل به قرآن هنگام بیماری تا همین اواخر در کشورهای مسلمان؛ به ویژه آفریقا رسم شایعی بوده است. آیه ی مناسب با بیماری را بر قطعه ای استخوان، کاغذ یا پوست می نوشتند و جوشانده ی آن را به بیمار می خوراندند. اسامی فرشتگان: فرشتگان کارگزاران عالم هستی و موکلان سیارگان، ماه ها و هفته ها و روز ها و شب ها هستند برای روز های هفته، هفت فرشته مقرر می شوند که اسامی نامانوسی دارند و قالباً از آن ها به صورت جفت جفت نام برده اند: طلیخ و البیخ، قیطر و میطر، قنطش و قنطیش، گوگ و ماگوگ، و یاجوج و ماجوج. در بیشتر طلسمات در چهار فرشته مهین نام برده

شده است: جبریل، میکائیل، عزرائیل و اسرافیل. اسامی دیگری نیز در این باره ذکر کرده اند. در آیین یهود چهار اسم وجود دارند که در طلسمات بسیار به کار می روند: آدونای، هاله لویا، آمن و گولم. (فرشادی، ۱۳۷۹)

طلسم های دست ساخته بشر

به نظر عمده ای از صاحب نظران سیر تکاملی تمدن باعث جایگزین شدن شیوه های جدیدی از جادوگری شده است. بدین معنی پدیده اولیه یعنی همان گرایش به ماوراالطبیعه و ترس از نیروهای مافوق ادراک انسان به شکل های جدید و صورت های تغییر یافته پدیدار شد. شاید همان طور که شیمی صورت علمی کیمیاگری قدیم است، طلسم نویسی با حروف و اعداد نیز شکل علمی و جدیدی از این اعتقاد باستانی باشد. دو ویژگی عمده در طلسم های ساخته دست بشر مشاهده می شود. ۱- نقش ۲- حروف. در این جا منظور از نقش تصاویر و علائم می باشد و نمای دیگر حروف، نیز اعداد می باشند. همان طور که قبلاً توضیح داده شد این دو ویژگی مبنای سه تقسیم بندی قرار گرفتند (نقش، حروف، نقش و حرف). دسته چهارم اشیاء شخصی هستند که به طور عمده از آنان به عنوان طلسم استفاده می شود. (فرشادی، ۱۳۷۹)

سقاخانه؛ جنبشی نو سنت گرا

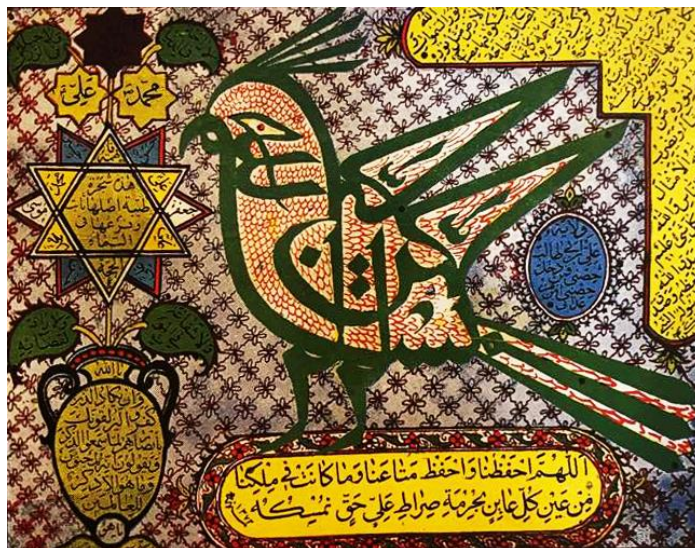
نوسنت گرایان تحت تاثیر عمیق فضای روشنفکری، اجتماعی و سیاسی معاصر خود، تلاش کردند تا پیوندی میان میراث تصویری گذشته و زبان نوین هنر معاصر ایجاد کنند. بر این اساس این سوالات مطرح می شود که هنرمند نوگرای ایرانی چگونه عهده دار این اکتشاف شد؟ در کجا و چطور به بینش تازه خود از زندگی معاصر دست یافت؟ آیا می توان این نگرش نو را جایی خارج از از محدوده تاثیرات فرهنگ معاصر حس و جو کرد؟ به عنوان مثال نوسنت گرایان دریافتند که یک بیلن فردی متمایز از طریق صورتی مدرن، شکل دهنده ی بخشی اساسی از هویت هنرمند است. بنابراین آن ها اغلب شکل یا نشانه ای را از گذشته در آثار خود می گنجانند. مهم ترین جنبش در هنر این دوره، یعنی جریان سقاخانه تاکید می شود. هدف اصلی این گروه هنرمندان یافتن واکنش و راه حلی هنرمندانه در برابر مسائل گفته شده بود.

4th International Conference on Language, Literature, History and Civilization

COMSTech Inter-Islamic Network on Virtual Universities
Avicenna International Community College LLC

Holding time: September 15, 2020
Tbilisi - Georgia

عنوان «سقاخانه»^۱ اولین بار توسط کریم امامی منتقد هنر، روزنامه نگار و مدرس زبان انگلیسی در هنر کده ی هنرهای تزئینی تهران به کار رفت. این نام در ابتدا برای توصیف آثار هنرمندان نقاش و مجسمه سازی استفاده شد. که برخی از عناصر موجود در هنر نذری شیعی را در آثار نوگرایی خود به کار می بردند. این عنوان بعدتر به تدریج برای اشکال گوناگون نقاشی و مجسمه سازی مدرن ایران استفاده شد که در آن ها از عناصر سنتی-تزئینی استفاده شده بود. یکی از پایه گذاران اصلی جریان سقاخانه، پرویز تناولی مجسمه ساز (متولد ۱۳۱۶) است. وی توضیح می دهد که چگونه او و حسین زنده رودی (متولد ۱۳۱۶) نذ اواخر دهه ۱۳۳۰، هنگامی که در جست و جوی مواد محلی ایرانی برای استفاده و گسترش در آثارشان بودند، مجذوب پوسترهای چاپی حاوی صحنه های مذهبی، مهر های طلسم وار و اشکال تصویری موجود در جنوب تهران شدند. آن چه در این نمونه ها توجه آن ها را به خود جلب کرد سادگی اشکال، نقوش تکرار شونده و رنگ های روشن بود. تناولی بر این باور است که اولین طرح هایی که زنده رودی با بهره گیری از این مواد بصری ترسیم کرد اولین نمونه های آثار سقاخانه در نظر گرفته شوند. (کشمیر شکن، ۱۳۹۴) (تصویر ۸)

تصویر ۸ پوستر چاپی با دعاهای نذری و مذهبی، دهه ۱۳۴۰، ایران، مجموعه خصوصی، منبع: هنر معاصر ایران

۱- فراد مکتب سقاخانه به مانند تناولی اولین افرادی بودند که طلسم را در هنر مدرن و هنر خود استفاده کردند

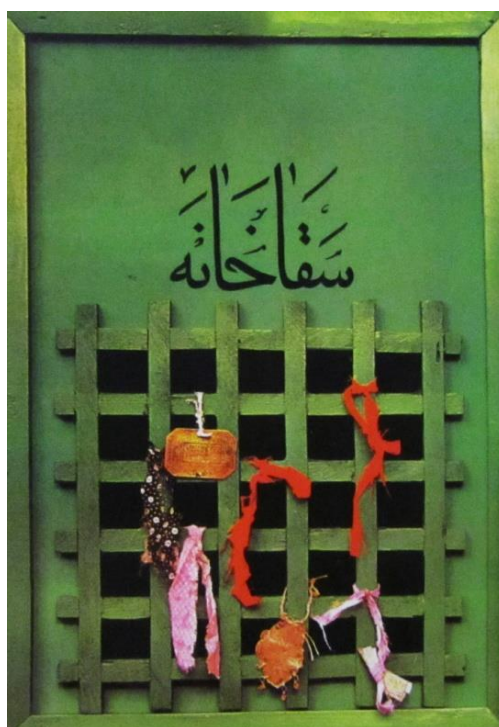
4th International Conference on Language, Literature History and Civilization

COMSTECH Inter-Islamic Network on Virtual Universities
Avicenna International Community College LLC

Avicenna International Community College LLC **CINU**

Holding time: September 15, 2020
Tbilisi - Georgia

مطالعه تحلیلی نقوش طلسم در آثار طراحان گرافیک معاصر ایران

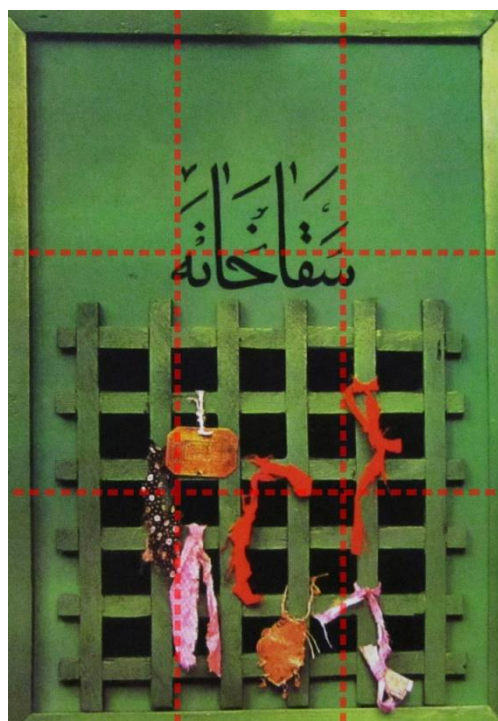
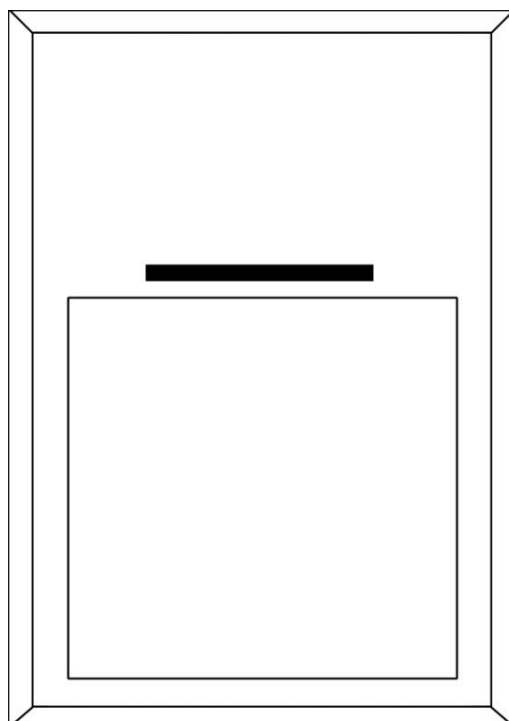

4th International Conference on Language, Literature History and Civilization

COMSTech Inter-Islamic Network on Virtual Universities
Avicenna International Community College LLC

Avicenna International Community College LLC
CINU

پوستر نقاشان مکتب قباد شیوا	عنوان اثر <i>Holding time: September 15, 2020</i>
قباد شیوا	نام پدید آورنده <i>Tbilisi - Georgia</i>
پوستر برای افتتاح موزه هنرهای معاصر تهران	نوع اثر (کاربرد)
ساخت ماکت سقاخانه به صورت سه بعدی، رنگ	نیروهای بصری و عناصر سازنده و تصویری اثر
دستی، عکاسی	تکنیک

تصویر ۹، سقاخانه، اثر قباد شیوا، منبع: از سال ها پیش تا هنوز هم، منتخبی از پوسترهای قباد شیوا

COMSTech Inter-Islamic Network on Virtual Universities
Avicenna International Community College LLC

Holding time: September 15, 2020
Tbilisi - Georgia

عمودی، متقاطع	ترکیب بندی و ساختار
پلاک های فلزی منقش به دعا، پارچه های دخیل	نماد و نشانه ها
خوشنویسی و تایپ	نوشتار
ساخت سقاخانه	معنا و محتوای اثر

تفسیر:

در این اثر با توجه به خود سقاخانه که در نهایت پس از رنگ آمیزی چهار چوب و قاب اثر به همراه ماکتی از چوب هایی که به صورت افقی و عمودی که به منظور تداعی ضریح امام زاده روی هم سوار شده اند، به صورت سه بعدی ساخته شده است، عنوان پوستر روی مقوای زمینه به خط ثلث خوشنویسی شده که در نهایت در قسمت فوقانی اثر قرار گرفته است. و بعد از مرحله قاب گیری از اثر فوق عکس برداری صورت گرفته است، بعد از آن نوشتار فرعی پوستر در قسمت پایین روی زمینه مشکی به صورت تایی جایگذاری شده است.

ارزیابی:

استفاده از پلاک های طلسمی به همراه پارچه هایی که نشان دهنده دخیل به رنگ مکمل می باشد ارتباط چشمی خوبی در اثر به جود آورده است.

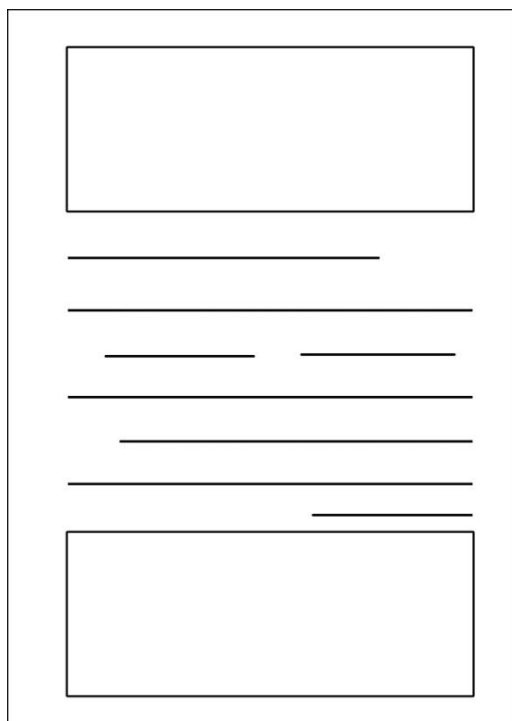
هوش و ذکاوت هنرمند در انتخاب عناصر سازنده پوستر حائز اهمیت می باشد.

انتخاب رنگ های نوشتار فرعی پوستر و ارتباطشان با رنگ عناصر سازنده به ارتباط نوشتار با تصویر کمک شایان توجهی کرده است. طراح در این اثر به خوبی توانسته است با ساخت سه بعدی سقاخانه و همچنین بازی با رنگ های مکمل سبز که نشان از تقدس است و رنگ قرمز، این مجموعه را با موفقیت به انتها برساند، به جای انتخاب چند اثر از نقاشان این مکتب و ترکیب بندی با حروف (چیزی که معمولاً رایج بود).

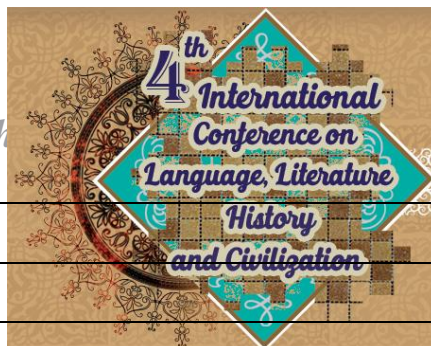
Holding time: September 15, 2020

Tbilisi - Georgia

تصویر ۱۰، دو شیر، اثر پرویز تناولی، منبع: عجایب عالم

دو شیر	عنوان اثر
پرویز تناولی	نام پدید آورنده
نقاشی	نوع اثر (کاربرد)
تصاویر چاپ سنگی، خط نوشته های قدیمی و تصویر شیر	نیروهای بصری و عناصر سازنده و تصویری اثر
گواش، روی برگه از کتاب خطی	تکنیک
عمودی	ترکیب بندی و ساختار
رمزگان های نوشتاری طلسم	نماد و نشانه ها
دست نویس	نوشتار
ایجاد ارتباط غیر مستقیم بین حال و گذشته	معنا و محتوای اثر

تفسیر:

در این اثر هنرمند تصویرسازی هایی روی نسخه های خطی کتاب عجایب المخلوقات قزوینی که دارای خط نوشته های قدیمی و تصاویر چاپ سنگی که مربوط به دوران قاجار و به سبک کتاب های آن روزگار مصور شده بود انجام داده است. این صفحات متعلق به یک دیوان مصور گلستان سعدی است که داستان های شیرین آن توسط نقاشی گمنام در اواخر قرن گذشته مصور شده است. هنرمند در این اثر به خوبی توانسته ارتباط غیر مستقیمی بین حال و گذشته ایجاد کند. و نقاشی هایی بر روی اوراق مصور چاپ سنگی تصویر کند.

سهم هنرمند در این اثر افزودن برخی از مضامین کارهای خود هنرمند می باشد. با حفظ قسمت هایی از طرح و به ویژه شخصیت اصلی آن، بقیه طرح را که بیشتر منظره و صحنه سازی های مربوط به داستان بوده، سفید کرده و یکی از مضامین خود را بر آن کشیده است.

این مضامین گاه به مجسمه می مانند و گاه طرح هایی از دیگر موجودات مورد علاقه اش از جمله پرنده، شیر و هیچ می باشد. به ویژه که بر صفحاتی زیبا و پر معنا از گذشته ی ایران انجام گرفته است. و خط خوش این نوشته ها اثرات زیادی بر روی کار هنرمند گذاشته است.

ارزیابی:

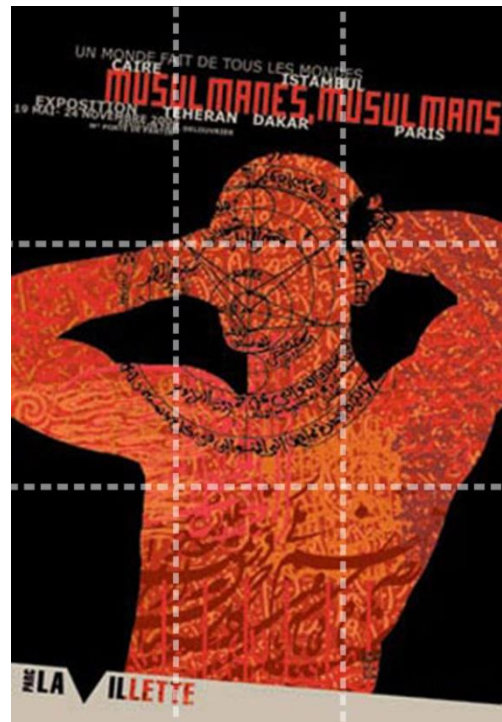
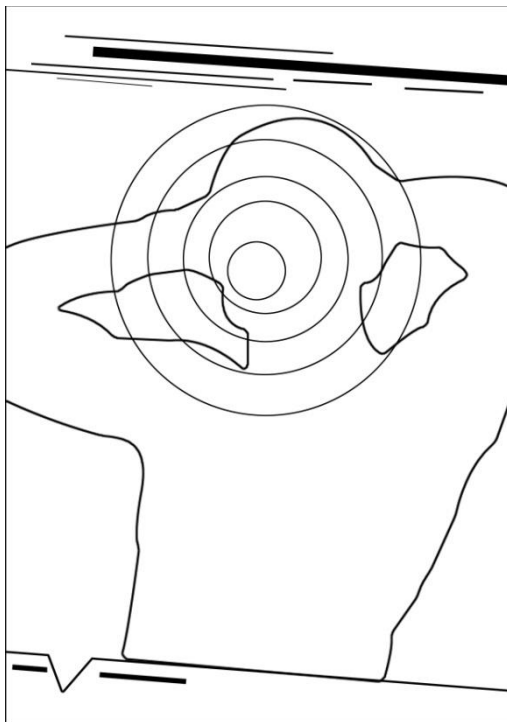
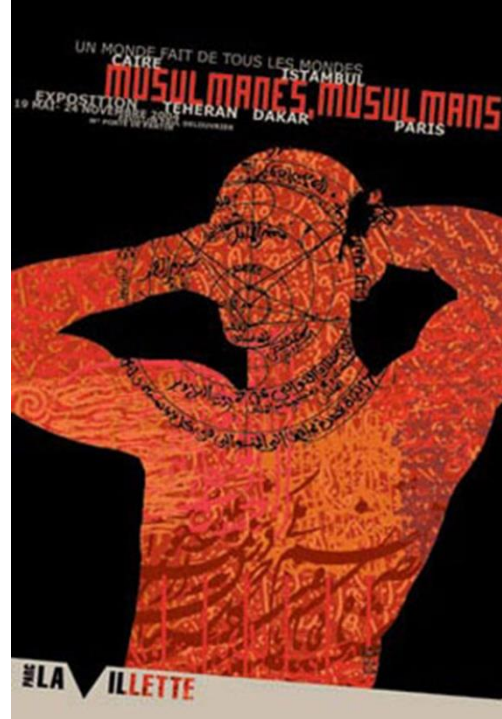
نقوشی از حیوانات غیر متعارفی که توسط هنرمند در اثر خلق شده به همراه بافت رنگی نقاشی ها که عدم یکدستی و نظم در آن ها دیده نمی شود با فضای کلی نسخه های خطی که وجه قدمت آن ها بارز است به خوبی هماهنگی را نشان می دهد. نقش حیوانات یادآور مخلوقات عجیب است که در باور های عامیانه نقش عمده ای را ایفا می کنند. در افسانه های عامیانه هر یک از مخلوقات عجیب، شکل و گرافیک خاص خود را دارند که هر کدام با آن شکل شناخته می شوند.

COMSTECH Inter-Islamic Network on Virtual Universities
Avicenna International Community College LLC

Holding time: September 15, 2020

Tbilisi - Georgia

تصویر ۴-۵۳، مسلمانان، اثر رضا عابدینی، منبع: وب سایت رضا عابدینی

مسلمانان	عنوان اثر
رضا عابدینی	نام پدید آورنده
پوستر نمایشگاه	نوع اثر (کاربرد)
هیگور انسان، خوشنویسی روی زمینه هیگور و نقشمایه طلسم	نیروهای بصری و عناصر سازنده و تصویری اثر
نرم افزار و دستی	تکنیک
عمودی و مورب	ترکیب بندی و ساختار
اسطرلاب، هیگور انسان	نماد و نشانه ها
خوشنویسی و تایپ	نوشتار
ایجاد هویت ایرانی با ترکیب خوشنویسی سنتی و نشان دادن مذهب	معنا و محتوای اثر

تفسیر:

مسلمانان عنوان پوستر نمایشگاه، اثر رضا عابدینی می باشد. در این اثر طراح با ترکیب هیگور انسانی و خوشنویسی سنتی به همراه نقشمایه طلسم توانسته است با توجه به ایجاد هویت ایرانی، مضمون نمایشگاه را به تصویر بکشد. کنتراست به وجود آمده بین پس زمینه اثر و عناصر سازنده پوستر به خوبی توانسته است چشم مخاطب را به مرکز اثر در قسمت فوقانی هیگور انسان که تصویری از اسطرلاب نقش شده است متمرکز کند.

سمت و سوی مخالف نوشتار لاتین در بخش لی اوت پوستر به حفظ تعادل و ترکیب بندی کمک شایان توجهی کرده است.

علاوه بر هماهنگی عناصر اصلی اثر با نوشتار فرعی پوستر، نوشتار به کار رفته روی زمینه هیگور که همان خوشنویسی سنتی به خط شکسته نستعلیق می باشد حالت در هم ریختگی و عدم وضوح نوشتار نشان از کم اهمیت بودن خوانش نوشتار است که نشان می دهد در اینجا چیزی که حائز اهمیت است فرم حروف می باشد.

ارزیابی:

طراح با موفقیت توانسته ترکیب بندی مناسبی را در اثر ایجاد کند و مخاطب با نگاه کردن به اثر در حله اول نوشتار را به صورت تصویری نه خوانش برایش مفهوم می شود که با هماهنگی اثر با نقش اسطرلاب در مرکز اثر فرهنگ ایرانی را به خوبی و با ذکاوت به تصویر می کشد که نشان از مهارت طراح می باشد.

نتیجه گیری

طلسم ها از دل تاریخ بشر بیرون آمده اند، گونه هایی از عناصر گرافیکی هستند. واژه طلسم، نقوش سحری است به این نقوش که برای دفع آفت ها یا چشم زخم یا حوادث مختلف دیگر تهیه می شود به اصطلاح طلسم یا طلسم گفته می شود، گرایش به خرافات و بهره گیری از طلسمات و تعویذ ها در گذشته گسترده و عمومی بود. مردم به دلیل کمبود آگاهی، نیاز های روحی و نیز مقابله با فقر و بیماری دست به طلسم و دعا می زدند. این وسیله نه تنها روزنه امید و مرهم برای مردم آن زمان بود که به مرور امور ماورالطبیعه را بیش از پیش گسترش می داد. خصلت راز گونه باعث به وجود آمدن اشیا و تصاویر بی نظیری شده است که ارزش های هنری و بصری زیادی دارند. بن مایه های این جنس تفکر، به صورت انواع خرافه ها میان جامعه امروز ما در ایران حضور دارد. در نتیجه وجود نشانه های از هویت هر تمدنی ضرورتی است بر خلق آثار هنری آن تمدن.

طلسم از جمله واژه هایی است که در بیشتر زبان های دنیا با همین لفظ و یا اندک تغییر، مشترک به جا مانده است و تاریخچه ای کهن دارد. اعتقاد به طلسم و طلسم شکنی در میان تمام قبایل دنیا وجود دارد و به عنوان بخشی از زندگی آن هاست؛ به گونه ای که با زندگی روزمره مردم عجین شده است.

ایران چه در دوره پیش از اسلام و چه پس از آن نشانه های شگرفی از این اعتقاد را به یادگار دارد. اگر چه «جادو و جنبل» در فرهنگ اسلامی نهی شد. اما بسیاری از علوم آن در صفحه ذهن ایرانیان مسلمان پاک شدنی نبود و حتی فزونی هم گرفت تا جایی که بسیاری از این علوم به پیامبران و امامان منسوب است.

در ضرب المثل ها هم اشاره به جادو در رابطه با زنان نیرنگ باز زیاد است. شاید این امر را بتوان این گونه توضیح داد که زنان جادوگر با استفاده از جنسیت خود، امکانات بیشتری در معاشرت با زنان داشته اند و زنان درمانده و مأیوس را از طریق اعمالی که انجام می دادند و یا انجام آن را به عهده آن ها می گذاشتند، به طرف خود جلب می کردند.

باورهای خرافی در تاریخ ایران در زمان قاجار به اوج خود می رسد. این پدیده به خصوص بین زنان قاجار شدیداً رایج بوده و بازار داغی را برای رمالان و دعانویسان درست کرده بود. شواهد گوناگونی حاکی از این است که کاربرد گسترده طلسمات در امور درمانی و پزشکی تقریباً عرصه را بر کار پزشکی تنگ کرده و به گونه ای جای آن را گرفته بود. برای پاره ای از بیماری ها به ویژه بیماری های مسری، طلسم ها، دعاها و تعویذ خاص موجود بود. دعانویسان نه تنها برای بیماری های فیزیکی و روانی، که حتی برای بیماری های دام ها و چارپایان و دفع آفات کشاورزی انواع و اقسام طلسم و تعویذ را توصیه می کردند.

گرافیک، هنر رسانه و زبان ارتباطی است و از همین رو است که ریشه در رفتارها و سنت های اجتماعی خاص هر جامعه دارد. ریشه بسیاری از اتفاق های گرافیکی که در جامعه هنری رخ میدهد، با تحقیق و تامل در گونه ها و باز خورد های اجتماعی اش می توان یافت. در دوره ای، هنرمندان تجسمی کشور با مراجعه مجدد به آداب تصویری عامیانه رایج، سبکی را بنا نهادند که به ابتکار زنده یاد "کریم امامی"، "مکتب سقاخانه" نام گرفت. به نظر می رسد هنر گرافیک هم از

آنجایی که با قصد و با هدف برقراری ارتباط با جامعه شکل می گیرد، در دوره های مختلف، به گذشته فرهنگی جامعه بر می گردد، و از گنجینه های تصویری آن به صورت سنتی یا مدرن بهره میبرد. گرافیک عامیانه سرزمین ما هم در خیلی از رفتارها، آیین ها و مشاغل مشهود است. در طراحی کارت عروسی، پارچه های مذهبی، مهر های نماز و... رنگ و ریشه هایی از حضور عناصر و بر خورد های گرافیکی دیده می شود که جای جستجو و پژوهش را برای اهل فن باقی می گذارد.

عنوان سقاخانه بعدتر به تدریج برای اشکال گوناگون نقاشی و مجسمه سازی مدرن ایران استفاده شد که در آن ها از عناصر سنتی - تزئینی استفاده شده بود. یکی از پایه گذاران اصلی جریان سقاخانه، پرویز تناولی مجسمه ساز است. وی توضیح می دهد که چگونه او و حسین زنده رودی در اواخر دهه ی ۱۳۳۰، هنگامی که در جست و جوی مواد خام محلی ایرانی برای استفاده و گسترش در آثارشان بودند، مجذوب پوسترهای چاپی حاوی صحنه های مذهبی، مهرهای طلسم وار و اشکال تصویری موجود در جنوب تهران شدند. آن چه در این نمونه ها توجه آن ها را به خود جلب کرد سادگی اشکال، نقوش تکرار شونده و رنگ های روشن بود.

تناولی بر این باور است که اولین طرح هایی که زنده رودی با بهره گیری از این مواد بصری ترسیم کرد می تواند اولین نمونه های آثار سقاخانه در نظر گرفته شوند.

ادراک عمومی هنرمندان سقاخانه بر این باور استوار بود که آن ها می توانند به سنتی «مدرن-سنتی» دست یابند که در برگرفته ی هویت و تمیزه ی ایرانی باشد. ماهیت بنیادین آثار آن ها در طرح مباحث خلاقانه پیرامون مساله ی هویت است که در این جا مورد توجه ماست. این هنرمندان طی کاوش در جنبش ها و گرایش های هنر غرب، به دنبال یافتن اعتباری جهانی با تلفیق میراث گذشته ی خود و شکلی عملی از مدرنیسم بودند که بتواند به عنوان هنر ایرانی آن دوره پذیرفته شود.

از هنرمندان معاصر که به طور مستقیم و غیر مستقیم سعی در بیان این کوشش داشته اند می توان به پرویز تناولی (نقاش و مجسمه ساز)، رضا عابدینی، ایمان راد، فرزاد ادیبی (طراحان گرافیک)، شیرین نشاط (عکاس) و .. اشاره کرد.

فهرست منابع و مآخذ

- بیهقی، حسینعلی، (۱۳۶۵)، پژوهش و بررسی فرهنگ عامه ایران، مشهد، آستان قدس رضوی، اداره موزه ها.
- ترک زاده، هانیه، (۱۳۸۷)، گرافیک عامیانه، تهران: انتشارات رسم.
- تناولی، پرویز، (۱۳۹۴)، طلسم گرافیک سنتی ایران (چاپ چهارم)، تهران: نشر بن گاه، ۱۰۸ ص.
- دهخدا، علی اکبر، (۱۳۳۴)، لغت نامه، نشر: دانشگاه تهران.
- کشلو، علی، ناصحی، محمد علی، (۱۳۸۵)، تاریخ هنر جهان، تهران: نشر شرکت چاپ و نشر کتاب های درسی ایران.
- کشمیر شکن، حمید، (۱۳۹۴)، ریشه ها و دیدگاه های نوین هنر معاصر ایران (چاپ نخست)، تهران: نشر نظر.
- چاکری، آزاده، شریف زاده، محمدرضا، (۱۳۹۵)، تحلیلی بر نقش درمانی طلسم ها در بیماری های روانی، کنفرانس بین المللی پژوهش در هنر.
- خوارزمی، حمیدرضا، توکلی، حسین الله، (۱۳۹۶)، طلسم و طلسم شکنی در فرهنگ عامه جبال بارز جیرفت. دو ماهنامه.
- دماوندی، مجتبی، (۱۳۸۵)، جادو در ایران باستان و کیش زرتشت، مجله مطالعات ایرانی مرکز تحقیقات فرهنگ و زبان های ایرانی. دانشگاه شهید باهنر کرمان، سال پنجم، شماره دهم.
- ذیلابی، نگار، (۱۳۹۵)، پیوند طلسمات و صورتگری در اسلام، تاریخ و تمدن اسلامی، سال دوازدهم، شماره بیست و سوم، ص ۲۸-۳.
- رحمانیان، داریوش، حاتمی، زهرا، (۱۳۹۱)، سحر و جادو، طلسم و تعویذ و دنیای زنان در عصر قاجار، جستارهای تاریخی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال سوم، شماره ۲، ص ۲۷-۴۴.
- عزیزی فر، امیرعباس، (۱۳۹۲)، بررسی طلسم و طلسم گشایی در قصه های عامیانه فارسی (سمک عیار، حسین گُرد و امیر ارسلان)، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه، دانشگاه اصفهان، سال چهل و نهم، دوره جدید، سال پنجم، شماره ۱، ص ۸۱-۱۰۰.

4th International Conference on Language, Literature, History and Civilization

COMSTECH Inter-Islamic Network on Virtual Universities
Avicenna International Community College LLC

Holding time: September 15, 2020
Tbilisi - Georgia

فرهنگ و ادبیات عامه، سال پنجم، شماره شانزدهم.
فکری پور، کتابون، شریفیان، فریبا، حیدر پور، آزاده، (۱۳۹۴)، بازتاب اعتقاد و باور به سحر و جادو در کاسه دعاها و مهر های سحر آمیز، پژوهش های باستان شناسی ایران، ص ۷۹-۹۰.
چاکری، آزاده، (۱۳۹۳)، مطالعه قابلیت های عناصر بصری حرزها و نمود آن در آثار هنر معاصر. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، دانشکده هنر و معماری.
فرشادی، فرزانه، (۱۳۷۹)، بررسی طلسم و ادعیه در ایران، پایان نامه کارشناسی، دانشگاه شیراز.